

УДК 336

Юринець З.В.*доцент кафедри менеджменту
Львівського національного університету
імені Івана Франка***Петрух О.А.***аспірант кафедри менеджменту
Львівського національного університету
імені Івана Франка***Круглякова В.В.***аспірант кафедри менеджменту
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

MAIN BARRIERS IN A WAY OF INNOVATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE ECONOMY

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано проблематику розвитку та стимулювання інноваційної діяльності в економіці України. Розглянуто низку об'єктивних та суб'єктивних бар'єрів, які перешкоджають інноваційному розвитку. Визначено найбільш вагомі чинники, що перешкоджають впровадженню інновацій. Проаналізовано основні державні механізми стимулювання розвитку інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновації, інвестиції, економіка, державне регулювання, інноваційні бар'єри.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализирована проблематика развития и стимулирования инновационной деятельности в экономике Украины. Рассмотрен ряд объективных и субъективных барьеров, которые препятствуют инновационному развитию. Определены наиболее значимые факторы, препятствующие внедрению инноваций. Проанализированы основные существующие государственные механизмы стимулирования развития инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновации, инвестиции, экономика, государственное регулирование, инновационные барьеры.

ANNOTATION

There are analyzes main problems of development and stimulation of innovation in the economy of Ukraine in the article. Number of objective and subjective barriers that hinder innovation are defined. The most important factors that hinder innovation are highlighted. There is investigated the basic existing state mechanisms to stimulate the development of innovation.

Keywords: innovation, investment, economy, government regulation, innovation barriers.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економіки зумовлений зростаючим конкурентним суперництвом суб'єктів господарювання різних галузей. Вочевидь, необхідністю постає перехід до нових, більш ефективних методів управління, що водночас залежить від низки різноманітних чинників. Одним із найвагоміших постає інноваційний поступ. Саме інновації дають поштовх до розвитку суб'єктів господарювання різних форм власності, змінюють розташування позицій на зовнішніх та внутрішніх ринках, дають змогу залучати інвестиції та збільшувати прибуток.

Тому визначення внутрішньоорганізаційних та зовнішніх об'єктивних бар'єрів на ринку, які стримують упровадження та розвиток інновацій, пошук шляхів їх подолання, необхідних передумов розвитку сучасних підприємств та економіки нашої держави загалом стають доволі актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням і дослідженням проблеми інноваційного розвитку та діяльності в Україні та її державного регулювання займалося багато науковців. Дослідження основних проблем розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств знайшли своє відображення в роботах таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Амоша О.І., Балабан О.Р., Іляшенко С.Н., Кармишев Д.В., Малиняк Б.С., Цибулов П.М. та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз результатів наукових досліджень показує, що пошук напрямів подолання перешкод інноваційного розвитку та створення сприятливих умов для здійснення інноваційної діяльності є перспективним напрямом досліджень, особливо в умовах реформування економіки країни. Першим кроком до окреслення та пошуку шляхів покращання існуючої ситуації є висвітлення та аналіз існуючих інституційних та ринкових бар'єрів у напрямі розвитку інноваційної діяльності.

Мета статті полягає у проведенні аналізу існуючих стримуючих чинників і бар'єрів інноваційного розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан і розвиток інноваційної економіки в Україні вимагають значних змін та реформ [7]. Зміни необхідні практично в усіх галузях економіки. Очевидним є те, що без упровадження та розвитку нових ідей і технологій не буде відбуватися поступ економіки.

Проте перед тим як пропонувати нові напрями втілення інновацій, варто провести аналіз чинників, які стримують чи блокують такий розвиток у сучасних умовах.

Для виявлення перешкод та чинників, які мають вплив на інноваційну діяльність суб'єктів господарювання, проведено експертне дослідження, яке було реалізоване завдяки методу Дельфі і здійснювалось весною 2015 р. Це дало змогу визначити силу впливу окремих умов (перешкод, чинників, засобів, здатності організації) на процес упровадження інновацій суб'єктами господарювання.

Експертне опитування було проведено у двох раундах для досягнення статистичної сумісності відгуками учасників панелі (експертів). Через складність і багатогранність обраної сфери та задуму дослідження було вирішено включити до групи експертів керівників, співробітників сектору адміністрації обласного рівня, консультантів у сфері інноваційного управління, наукових працівників, які спеціалізуються на інноваціях.

Етап збору й узгодження думок фахівців, коли учасники отримали електронною поштою анкету дослідження, передбачав дві фази: 1) статистичний аналіз зібраних анонімних, індивідуальних результатів і формування попередньої пропозиції за ступенем важливості; 2) передача учасникам по електронній пошті упорядкованих і вже зібраних результатів попередньої фази дослідження та модифікованого опитувальника (анкети) із коментарями для перегляду та подання коментарів висловлюванням (і переглянути свої попередні відгуки). Якщо експерти не внесли принципових змін у відповідях, варто припускати, що було досягнуто задовільний рівень відповідності думок експертів, та дійти завершення процесу опитування респондентів.

У дослідженні брало участь 65 респондентів (у першому турі) та 60 експертів – у другому й охоплювало Західний регіон. Експерти оцінювали силу впливу чинників, виявлених на основі проведеного дослідження за шкалою Лайкерта від 1 – «відсутність впливу» до 5 – «дуже сильний вплив».

У процесі дослідження отримано такі результати (табл. 1). Для чинників указана середня вага, яка отримана у разі ранжування.

Найбільш вагомою внутрішньою перешкодою інноваційній діяльності суб'єктів господарювання виявлено відсутність власних фінансових ресурсів. Для суб'єктів господарювання в сучасних нестабільних економічних умовах складністю є отримання інвестицій, кредитів, а власні ресурси вкрай обмежені. Така ситуація впливає на зниження інноваційної активності, інтенсивності інноваційної діяльності, яка притаманна для більшості вітчизняних суб'єктів господарювання.

Аналізуючи сучасний стан економіки та ринкову ситуацію, можна виокремити низку найбільш вагомих внутрішніх – суб'єктивних та

зовнішніх – об'єктивних бар'єрів, які перешкоджають активному розвитку інновацій. До них можна віднести:

1. Фінансування.
2. Технології та пропозиція.
3. Клієнтів та попит на ринку.
4. Законодавчі бар'єри та політичну ситуацію.
5. Відсутність досвіду та підтримки в автора інноваційної ідеї.

Таблиця 1

Чинники внутрішнього середовища, які перешкоджають інноваційній діяльності підприємств

№	Чинник, перешкода	Вага чинника
1	Відсутність власних фінансових ресурсів	0,16
2	Низька інноваційна інтенсивність, активність у процесі здійснення інноваційної діяльності	0,15
3	Відсутність ринкових можливостей втілення інновацій	0,14
4	Відсутність інноваційної стратегії	0,12
5	Низька абсорбційна здатність (наявність організаційних процедур, завдяки яким суб'єкти господарювання набувають, освоюють і перетворюють доступні знання)	0,11
6	Нерозвинутість комунікаційних зв'язків між підрозділами, відділами	0,09
7	Слабка підтримка членів управлінської команди	0,07
8	Відсутність працівників відповідної кваліфікації	0,06
9	Нерозвиненість системи маркетингу	0,05
10	Низький рівень диверсифікації діяльності	0,03
11	Перешкоди структурного характеру (високий рівень формалізації, централізації)	0,02

Джерело: сформовано автором

Існує два види фінансових проблем: питання фінансування розвитку інновацій і питання, хто платитиме за продукт чи послуги. Однією з проблем постає тривалий період окупності інвестицій. Кожна галузь має свої приблизні терміни окупності, що зумовлено специфікою інновацій та консервативністю існуючих стандартів у галузі та відповідного регулюючого законодавства в ній. Дуже часто інноваційним продуктам потрібно отримати ліцензування та сертифікати про відповідність до міжнародних і державних стандартів якості, ці процедури можуть тривати роками, що, вочевидь, відкладає вихід нового продукту на ринок і повернення інвестицій. Так, наприклад, інвестиції в ІТ-галузі можуть повернутися за два-три роки, водночас окупність проектів у галузі охорони здоров'я може тривати від п'яти до десяти років. Такі цифри

не завжди є привабливими для зарубіжних і вітчизняних інвесторів, тому акцент робиться на пошуку напрямів державного фінансування розробок і втілення нових продуктів.

Доволі часто джерелом сумнівів інвестора виступає складна модель фінансування та відшкодування, які можуть приходити не від кінцевого споживача, а від третьої особи – уряду або приватної установи чи фонду.

Впровадження нових технологій вимагає розуміння того моменту, коли потрібно виходити з ними на ринок. Якщо вийти на ринок занадто рано, то інфраструктура, необхідна для підтримки інновацій, може бути ще не готова. Затягнувши надто довго з інновацією, втрачаються конкурентна перевага і можливість стати лідером на ринку.

Потрібно враховувати і те, що існує конкуренція не лише в межах одного напрямку, але й між різними напрямками. Виробники товарів-замінників чи супутніх товарів будуть відстоювати свої інтереси та можуть створювати бар'єри.

Ще одним вагомим моментом у разі створення інновації є правильне окреслення цільової аудиторії та потенційного клієнта продукції. Потрібно розуміти те, що кінцевий споживач може не входити в саму цільову аудиторію. Відповідно, і низка заходів та реклами повинні бути зосередженими не на ньому. Так, наприклад, у ланцюжку цільових клієнтів медичного препарату будуть стояти родичі хворого, лікарі, які призначають йому схему лікування і відповідні препарати та страхові компанії, які часто мають часткове покриття витрат на фармацевтичні вироби, і дуже часто нові медичні винаходи можуть не підтримуватися страховими компаніями. Ці суб'єкти, безумовно, впливають та поширення на ринку інноваційного методу чи продукту.

Розвиток будь-яких сучасних технологій вимагає значних інвестицій, відповідно, і їх кінцева вартість для споживача буде високою. Це постає ще одним чинником обмеженого попиту на інноваційні продукти чи технології, вартість яких є високою, що водночас обумовлює недоступність цих послуг для пересічного українського споживача, в якого часто немає достатніх власних фінансових ресурсів для покриття своїх потреб.

Гравцями на ринку можуть бути не лише конкуренти. До них можна віднести державні органи й інститути, виробників аналогічної чи супутньої продукції, споживачів, інвесторів, торгових посередників тощо.

Доволі часто держава виступає монополістом на продукцію у певній галузі, внаслідок чого формуються такі законодавчі умови для приватного сектору в цій сфері, які можуть постати бар'єром для інноваційного розвитку в цьому напрямі.

Несприятливу конкуренцію створюють також іноземні виробники, які мають свої представництва в Україні. Завдяки демпінгу цін

вони роблять вітчизняний інноваційний продукт не конкурентоздатним як за показником якості, так і за вартістю.

Ще одним бар'єром на шляху впровадження вітчизняних інноваційних проектів є відсутність практичного досвіду та напрацьованих механізмів упровадження ідеї у життя. На жаль, між науковим і прикладним світами існує великий розрив, нестача практичних навичок втілення ідеї в реальний продукт. Дуже слабо розвинута співпраця між науковими інститутами та приватним бізнесом чи державними установами, в яких є не тільки фінансові можливості, але й практичний досвід із виведення нових продуктів на ринок. Тому достатньо велика частина інноваційних ідей зупиняється вже на початковому етапі свого практичного втілення через те, що не відбувається перших кроків щодо їх втілення через відсутність відповідного досвіду в їх ініціатора (автора).

Для подолання цього бар'єру потрібно акумулювати вже набуті знання з реалізованих проектів (напрямів їх втілення), а також створювати відповідні навчальні курси та бази обміну досвідом для поширення необхідних знань.

Державне регулювання та законодавча база іноді можуть допомагати інноваційній діяльності (якщо законодавством передбачено стимули для компаній, які розробляють інноваційні продукти), а іноді і перешкоджати їй. Тому компаніям, які займаються розробкою інновацій, потрібно досконало вивчати законодавство, щоб розуміти, які закони можуть сприяти втіленню їхньої ідеї, а які – зашкодити [2].

В Україні надто слабо розвинутий механізм державно-приватного партнерства, який є ефективним засобом втілення та підтримки інноваційних проектів. На сьогоднішній день розроблено тільки один Закон «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010.

Окрім зовнішніх бар'єрів, існує ще низка внутрішніх – суб'єктивних чинників, які стримують інноваційну діяльність. Варто розглянути групу бар'єрів, роль яких є не менш важливою у разі аналізування слабкої адаптації інновацій вітчизняною економічною системою та не дає змоги ефективно комерціалізувати результати наукових досліджень. Це бар'єри, що характеризують недостатню компетентність суб'єктів інноваційної діяльності [6, с. 88]:

1. Неусвідомлення визначальної ролі інтелектуальної власності в розвитку економіки першими особами (урядовцями, керівниками наукових організацій і промислових підприємств).
2. Нерозуміння переважною більшістю науковців важливості комерціалізації їх ідей та невміння комерціалізувати результати своїх досліджень.
3. Похилий вік більшої частини науковців вищої кваліфікації (60–85 років).
4. Переорієнтація значної кількості науковців на виконання замовлень іноземних наукових центрів і компаній.

5. Погіршення якісного складу науковців, які працюють в академіях і університетах.

6. Низька ефективність системи підготовки наукових кадрів.

7. Порушення порядку впровадження НДР: науковці зазвичай спочатку отримують результати НДР, потім шукають шляхи для їх використання, а не навпаки.

8. Недостатнє володіння науковцями знаннями й уміннями для реалізації інноваційних проектів.

9. Зміна за останнє десятиріччя співвідношення між фахівцями інженерного і гуманітарного профілю від 80:20 до 20:80.

10. Нерозуміння науковцями, кому і навіщо потрібні результати їх досліджень.

На сьогоднішній момент в Україні зроблено акцент на бюджетних інструментах стимулювання інноваційної діяльності. Проте, з огляду на обмеженість бюджетного ресурсу, така підтримка є незначною.

Важливо зауважити, що значною проблемою для розвитку інноваційної діяльності в рамках наукових парків є відсутність достатньо привабливих фіскальних стимулів для інвесторів.

Головними проблемами у застосуванні фіскальних стимулів, які погіршують умови для впровадження інноваційної діяльності в Україні, є [4]:

1. Відсутність гарантій отримання державної допомоги. Державна реєстрація інноваційного проекту не передбачає будь-яких зобов'язань щодо бюджетного кредитування його виконання чи іншої державної фінансової підтримки. В останні роки мала місце практика відсутності в законах України про державний бюджет передбаченого бюджетного стимулювання інноваційної діяльності, зокрема для проектів технологічних парків.

2. Відсутність стабільності та послідовності в політиці фіскальної підтримки інноваційної діяльності. Спектр інструментів бюджетно-податкового стимулювання інноваційної діяльності в Україні неодноразово зазнавав змін і звужувався. З ухваленням Податкового кодексу України технологічним паркам були скасовані такі податкові пільги, як звільнення від сплати податку на прибуток та сплату ПДВ податковим векселем за імпорту.

3. Обмеженість бюджетної підтримки інноваційної діяльності. Частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів державного бюджету серед інших джерел фінансування в 2014 р. становила 4,5% (або 344,1 млн. грн.). Зрозуміло, що такий обсяг коштів не здатний активізувати інноваційну діяльність в Україні.

4. Складність одержання бюджетної допомоги. Для можливого отримання державної підтримки, яка за своїми обсягами суттєво не впливає на економічний стан отримувачів, суб'єктам господарювання необхідно пройти і профінансувати досить складні й тривалі за часом процедури експертизи, реєстрації, кваліфікування і конкурсного відбору інноваційного проекту.

5. Нерегулярне фінансування. Часто бюджетне фінансування програм щодо фінансової підтримки реалізації інноваційних проектів здійснюється лише в останні місяці бюджетного року через зарегульовану процедуру розроблення та затвердження великої кількості нормативно-правових актів.

У середньому протягом останніх 15 років інноваційна активність скорочувалася з кожним роком на 0,44%. Такі умови не створюють сприятливих умов для розвитку інноваційного процесу в Україні.

Висновки. Хоча національна економіка тримає курс на інноваційний розвиток, проте фактично ця спрямованість не реалізовується. Його втілення неможливе, допоки не будуть детально вивчені та подолані всі перешкоди у цьому напрямі. І насамперед потребує особливої уваги проблема інноваційної сприйнятливості підприємств і держави загалом.

Для виявлення перешкод і чинників, які мають вплив на інноваційну діяльність суб'єктів господарювання, проведено експертне дослідження, що дало змогу визначити силу впливу окремих умов на процес упровадження інновацій. Встановлено, що найбільш вагомою внутрішньою перешкодою інноваційної діяльності суб'єктів господарювання є відсутність власних фінансових ресурсів, низька інноваційна інтенсивність та активність у процесі здійснення інноваційної діяльності, відсутність ринкових можливостей втілення інновацій та інноваційної стратегії.

Існуючий підхід до стимулювання інноваційної діяльності об'єктивно не сприяє реалізації наявного потенціалу в інноваційній сфері, масштабним та системним інноваційним перетворенням. Відповідно, продовжуватимуться і посилюватимуться негативні тенденції, які притаманні національній інноваційній сфері, зокрема відстежується постійне значне зниження основних показників, що характеризують інноваційну активність: частка підприємств, що впроваджують інновації, у загальній кількості промислових підприємств; кількість підприємств, що займаються інноваціями; частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової; кількість освоєних виробництв інноваційних видів продукції; кількість організацій, які виконують наукові дослідження; насиченість економіки України науковими співробітниками.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агафонова І.П. Характеристика и классификация рисков инновационного проекта / И.П. Агафонова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 6. – С. 41–48.
2. Балабан О.Р. Державне регулювання інноваційної діяльності / О.Р. Балабан // Вісник НЛТУ. – 2005. – Вип. 15. – Ч. 3. – С. 244–248.
3. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 року № 3715-VI // ВВР. – 2011. – № 42. – Ст. 8.

4. Касич А.О. Вплив бюджетно-податкової політики на інноваційно-інвестиційну активність підприємств / А.О. Касич // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11. – С. 144–151.
5. Малицкий Б.А. Неoliberalism и кризис инновационного развития экономики. Формула кризиса / Б.А. Малицкий. – К.: Феникс, 2009. – С. 64.
6. Цибулов П.М. Бар'єри на шляху комерціалізації результатів наукових досліджень в Україні / П.М. Цибулов, В.Ф. Корсун // Наука та інновації. – 2009. – Т. 5. – № 6. – С. 87–96.
7. Yurynets Z. Country's economic competitiveness increasing within innovation component / Z. Yurynets, B. Bayda, O. Petrich // Economic Annals – XXI. – 2015. – № № 9–10. – P. 32–35.